

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПАРЕНТЕЗ У ТЕКСТАХ ПОВЧАНЬ СВЯТИХ ОТЦІВ-ПОДВИЖНИКІВ

У статті простежено тенденції в комунікативно-прагматичній організації сакрального тексту, зумовлені вживанням різних типів парентез, визначено їхні основні функції та стилістичні вияви в межах найуживаніших семантичних груп, встановлено способи структурно-граматичного та функціонально-стилістичного урізноманітнення парентезних конструкцій.

Ключові слова: вставні одиниці, комунікативно-прагматична функція, семантична група, стилістичний вияв, сакральний текст.

Елена Кульбабская

Коммуникативно-прагматические функции парентез в текстах наставлений святых Отцов-подвижников

В статье прослежены тенденции в коммуникативно-прагматической организации сакрального текста, обусловленные употреблением разных типов парентез; описаны их основные функции и стилистическое своеобразие в пределах наиболее употребляемых семантических групп, установлены способы структурно-грамматического и функционально-стилистического разнообразия парентезных конструкций.

Ключевые слова: парентеза, коммуникативно-прагматическая функция, семантическая группа, стилистическое своеобразие, сакральный текст.

Olena Kul'babs'ka

Communicative pragmatic functions of inserted constructions in texts of instructions of the sainted Fathers-devotees

The article deals with the tendencies in communicative pragmatic organization of sacral text, which are caused by using different types of inserted constructions. Their main functions, stylistic expressions and the ways of structurally grammatical, functionally stylistic diversification have been investigated.

Key words: inserted constructions, communicative pragmatic function, semantic group, stylistic expressions, sacral text.

З-поміж писемних свідчень, що стосуються духовної спадщини давнього красномовства, особливе місце посідають церковні пам'ятки, що їх зазвичай тлумачать як „слова” і „повчання”.

Повчання, або дидакалія (у пер. з грец. *дидакалія* – „вчити, навчати, напучувати”), – це жанр ораторської прози, у якому авторитетні, мудрі та досвідчені особистості здавна намагалися представити модель поведінки будь-якої людини – від правителя до жебрака. Зокрема, до світової скарбниці увійшли повчання тих християн, які, усвідомлюючи свою слабкість і неміч, перебороли різноманітні труднощі та спокуси і пройшли вузькою дорогою терпіння й внутрішніх випробувань, виявляючи в собі дію Бога – Василя Великого (329–379), Йоана Золотоуста (+ 407), Єфрема Сирійського (приблизно 306–373 рр.), Йоана Лістивичника (приблизно 575–650 рр.), Ніла Синайського (+ середина V ст.), Ісихія Єрусалимського, Філотей Синайського (між VII і VIII ст.), Ісаака Сирійського (приблизно 613–поч. VIII ст.), Варсануфія Великого (+ 540) та його товариша й учня Йоана Пророка (кін. V – перша пол. VI ст.). Святі Отці-подвижники залишили свої настанови і повчання, як іти шляхом християнського молитовно-аскетичного подвигу і чого треба особливо остерігатись у цій нелегкій подорожі внутрішнім світом. Слово Отців не піддається дії часу, а навпаки випробуване ним, є завжди актуальним, живим і діяльним для всіх, хто перебуває в динаміці духовно-молитовного подвигу.

У зв'язку з дискримінацією церковно-релігійної сфери в тоталітарному суспільстві релігійний стиль не часто потрапляв до кола наукових зацікавлень мовознавців (праці вчених діаспори – І. Огієнка, П. Коваліва, Є. Грицака, О. Горбача та ін.). Із здобуттям Україною незалежності україністика заповнює прогалини в багатьох питаннях, пов'язаних як релігійним стилем загалом, так і мовнолінгвістичними особливостями сакральних текстів зокрема (В. Німчук, М. Скаб, Н. Бабич, М. Лесюк, Н. Дзюбишина-Мельник,

З. Куньч, Н. Пуряєва, І. Грималовський, А. Ковтун та ін.). Проте специфіка функціонування парантез як маркерів суб'єктивної або об'єктивної модальності у повчаннях ще не була предметом спеціального розгляду й залишається *актуальним* питанням.

Мета нашого дослідження – з'ясувати функціональні параметри вставлених компонентів у мові повчань про молитву і духовну тверезість, що виходять із живого досвіду богоспілкування святих Отців. *Гіпотеза* нашого дослідження полягає в тому, щоб довести релевантність функції вставлених конструкцій у повчаннях, які належать до текстів проповідницького підстилю. Вихідною тезою наукової розвідки послужили висновкові положення Марії Скаб, яка переконливо довела, що „сакральна сфера є чітко визначеною, прогнозованою, впорядкованою, зумовленою конкретними уявленнями людини про явище дійсності та обрядами, які стосуються цієї сфери” [4, с. 475].

Якщо послідовно дотримуватися кваліфікації функції як завдання, ролі, що властива певному знаку в мовленнєвому процесі, то розмежування значення й функції підтверджується також їх різноспрямованістю: „значення завжди орієнтується в середину систем і є результатом осмислення об'єктивної дійсності, а функція – це властивість елемента, зумовлена відношеннями в системі мови, які визначають можливості використання цього елемента. Значення детермінується зовнішніми факторами, а функція – внутрішньомовними особливостями, співвіднесеністю мовленнєвої ситуації з конкретними завданнями номінації” [2, с. 103].

Різноманітність мовленнєвих потреб і виявів у своїй комунікативній довершеності реалізують метатекстові одиниці, якими є вставні та вставлені конструкції. Парентетичні конструкції досить різні за структурою та семантикою, проте об'єднані загальною функцією: маркування суб'єктивного, оцінного ставлення мовця до висловленого ним (вставні конструкції) та привнесення у загальний план змісту речення додаткової інформації, принагідного авторського зауваження (вставлені одиниці).

Повчання на противагу іншим релігійним текстам вирізняються як за змістом (порушують морально-етичні теми з огляду на церковні традиції, закликають до праведного життя), так і за формою (звернення до Слова Божого, лаконізм, ясність думки, образність, емоційність і експресивність мови). Ще однією істотною рисою повчань є манера оповіді – лірична задушевність, живе й невимушене мовлення, доступний виклад глибинного змісту. Попри те, інколи оратор не може досягти очікуваного ефекту від сказаного без імпровізації, уточнень, доповнень, принагідних зауважень, зіставлень та оцінок у процесі мовленнєвого акту. Тому комунікативно-прагматичні інтенції мовця, ситуативний контекст, функціональна перспектива висловлення, його ритмічна структура зумовлюють специфічне „вклинення” вставлених конструкцій у текстову канву повчань.

Розчленування думки на два плани дає змогу розмежувати комунікативно важливий та менш істотний компоненти й тим самим сприяти поглибленню та більшій диференціації висловлення. У цьому аспекті парантези виступають як акцентатори теми висловлення, напр.: *Твій стан (духовний уклад) покаже тобі твоя молитва, бо богослови назвали її дзеркалом монаха* (Й. Ліствичник, с. 148), або реми, напр.: *Предметом моїх постійних повчань – щоб із ревною молитвою поєднати нам тверезу думку та пильну душу (це в храмі, на Літургії)* (Й. Золотоуст, 51)¹. Спільний синтаксичний принцип вставності полягає у свободі включення слова або конструкції до основного складу речення [3, с. 254].

¹ Тут і далі цитуємо за виданням: Святі отці про молитву та духовну тверезість / пер. з рос. М. Лемика. – Львів: Свічадо, 2007. – 348 с. – (Джерела Християнського Сходу).

Вставлена конструкція може мати змістовий стосунок із окремим компонентом повчання, а може виражати загальну логіку розвитку смислу всього тексту, тобто виконувати **текстотвірну роль**, порівн.: *Передусім на хартії моління нашого помістимо щиру подяку, потім сповідь (з **гріхів**) з душевною скрухою, а після цього повідаймо Цареві нашому і своє прохання* (Й. Ліствичник, с. 135); *Навіть коли ум не скніє в простих помислах про речі, ще не значить, що він досягнув уже місця молитви, бо він може бути зайнятий (філософським) уможлядом про ці речі й заглиблюватися в їхні причинові відношення. Хоча все це узагальнення, але оскільки вони є роздумами про речі, то закарбовують в умі їхні образи й далеко відводять його від Бога. (Пристрасті не ворущаються, проте ум філософує, а не молиться. Стан учених.)* (Й. Ліствичник, с. 171). Якщо парантези першого типу підтверджують думку про існування тенденції до вирівнювання семантичної структури речення, то конструкції другого типу (у т. ч. графічно й пунктуаційно оформлені як цілком самостійні речення) відкривають супутній змістовий план, відбивають складні зв'язки та асоціації позамовної дійсності, роблять текст повчання рельєфнішим, посилюють його виразність.

Пояснювально-уточнювальну функцію виконує парантеза, виражена іменником у називному відмінку або іменниковим словосполученням, що ідентифікує предмет, розширює смислове поле через залучення синоніма до лексеми, охоплює всі можливі варіанти для входження до ширшого інформативного контексту, реконструює фразу тощо, напр.: *А цей дім (церква) від усього чистий* (Й. Золотоуст, 74); *Бачиш, що не під силу було зробити дружбі, те зробила невідступність (моління)* (Й. Золотоуст, 82); *Молитва за своєю якістю є спілкування (sunousia – співсутність, злиття в одне буття) та єднання людини з Богом* (Й. Ліствичник, 131); Бо й Писання каже: *дає (Господь) молитву чисту* тому, хто, не лінуючись, *молиться*, – нехай не чисто, але посилено (Й. Ліствичник, 140).

За характером синтаксичних відношень виучуваний тип вставок близький до апозитивних конструкцій та репрезентує нерозчленованість думки. Називаючи особу або предмет, такі вставлені одиниці натякають на цілісність повідомлюваного, що не отримало розгорнутого словесного вираження, а отже, органічно входять до інтенціональної семантичної структури речення, напр.: *Вдячних благий наш Купець (Збавитель) притягує до своєї любові скорим виконанням їхніх прохань. А невдячні душі, як псів, голодом і спрагою за тим, що просять, змушує довго сидіти перед собою у молитві, бо невдячний пес, отримавши хліб, одразу відходить від того, що йому дав* (Й. Ліствичник, 145); *Не відривайся (від молитви), допоки не побачиш вогонь і воду (сердечну теплоту й сльози) вичерпаними, бо, можливо, усе своє життя не матимеш ти такого сприятливого часу для отримання відпущення гріхопадінь* (Й. Ліствичник, 155). Абсолютно очевидно, що такі парантези корелюють з яким-небудь компонентом основного речення, а вибір ідентифікувальної номінації цілком залежить від прагматичних чинників: мовець може вживати різні за смислом дескрипції, які не спричиняють змін в істинному значенні речення, оскільки функціонують як засіб для передачі сконденсованої чи розгорнутої характеристики денотата [1]. У разі переформатування прагматичних орієнтирів зазвичай спостерігаємо заміну однієї ідентифікувальної номінації на іншу [5, с. 197].

У деяких мовленнєвих ситуаціях виникають суперечності між наявними мовними потребами обміну думками, що приводить до розриву висловлення, на місці якого з'являється вставлення. Цей момент спричинює необхідність вирівняти соціокультурний і лінгвістичний рівень потенційних комунікантів, рівень знань і тезауруси яких часто різні. Отже, парентична конструкція у цьому разі виконує **довідково-відправну функцію**, напр.: *Як сказав один тямущий у ділі муж (Євагрій), буває від пристрасті марнослов'я* (Н. Синайський, с. 173); *Щоб не поглядало туди й сюди око твоє (око ума – свідомість)*

під час молитви, зречися тіла й душі та живи умом (**духом**) (Н. Синайський, с. 177); Зірка є для того, щоб світити, а благочестива і богобоязлива людина – для того, щоб бути вбогою і смиренною /.../ Хто ж не так, тобто не смиренно живе, той позбавляє себе частки Того, Хто впокорився до хреста й до смерті і Хто є діяльним законодавцем божественних Євангелій (**ділом і життям, що зображені в Євангеліях, показав обов'язкові для нас заповіді**) (Ф. Синайський, с. 198); Якщо того, хто прийшов до жертovníка з даром, не приймає Той, Котрий ні в чім не має потреби й не зважає на лиця, допоки він не примириться з ближнім (див. **Мт. 5, 23**), то гляди, яким слід бути розсудливим і як пильнувати себе, щоб принести Богові благо приємний тиміям на мисленнім жертovníку (Н. Синайський, с. 180).

Обидві функції можуть уточнювати й окремі синтагматичні елементи вставленої конструкції, вирізняти базові компоненти шляхом застосування жирного або напівжирного шрифту, розрядки, підкреслення, комбінації різних дужок. Усі ці засоби, на наш погляд, перебувають на „ієрархічній скалі” розділових знаків. Наприклад: „Будь милостивим, пильнуючи молитви, бо (заради цього) монахи в ній (в молитві) **в сто раз більше одержать** (Мт. 19, 29); наступне ж (за цим у Євангелії: **й життя вічне матимуть в спадщину**) у прийдешньому (віці)” (Й. Ліствичник, 152); „Хто принижується, [буде] **вивищений** (Лк. 18, 14), – каже Спаситель. Отож, треба зважати” (Ф. Синайський, 230).

Прикметна риса речень такого типу – ємно-панорамна структура вставлення, яке репрезентує кілька інформативних рівнів. У вставленні поєднані як суто інформативні компоненти, так і носії суб'єктивного смислу, основним призначенням яких виступає наголошення мовцем тих чи інших елементів об'єктивної семантики, їх виокремлення та відтворення авторизованої оцінки. Крім того, парентично ускладнені речення виучуваного типу мають неоднакову продуктивність у різних функціональних стилях (сфера їх поширення – релігійний, публіцистичний і науковий стилі). Це дає нам підстави тлумачити вставлення як стиледиференційний засіб мови.

Формою писемного мовлення обмежено вживання вставок, які представляють групу синтаксично самостійних речень або конструкцій, де кожне наступне речення долучиться до попереднього як доповнення, виконуючи **коментувальну функцію**, напр.: *Не сумніваючись, віримо Йому в усьому, що він каже, і щоденно очікуймо Його опіки, що на нас звернена; і що б не трапалося, що б ми не зустріли, прийматимемо це з вдячністю, з любов'ю і радісним задоволенням, щоб навчитися дивитися на єдиного Бога, який усім управляє за божественними законами своєї мудрості. Коли це все зробимо, недалеко будемо від Бога. (Та при цьому знаймо, що благочестя – це безкінечна досконалість, як сказав хтось із богоносних і досконалих у душі мужів.)* (Ф. Синайський, 234). У разі сполучникового включення вставки легко сполучаються з приєднанням як особливим видом зв'язку з базовим реченням, утворюючи вставно-приєднувальні конструкції: *Горе монахові (та й кожному християнові), що обманює свій обіт* (Ф. Синайський, с. 251); *Якщо ум докладе старанності до читання Божественних Писань, трохи потрудиться в постах, пильній всенічній молитві й безмовності, то забуває своє попереднє життя (і попередні думки) й досягає чистоти* (Ф. Синайський, с. 246). Попри те, приєднувальні конструкції треба відмежовувати від вставлених: приєднувальні зв'язки усвідомлюємо в широкому контексті [3, с. 511].

Причиново-мотиваційну функцію виконують вставлені компоненти (словоформи, словосполучення, речення різної будови), які не завжди є структурно-обов'язковими у складі основного висловлення, напр.: *Трапляється, що, зробивши добро одному, зазнаєш шкоди від иншого (через ворожі підступи)* (Н. Синайський, 180); *Під час молитви пам'ятає зазвичай окрадає ум (пригадуються речі, особи, події і заповняють собою увагу ума)* (Н. Синайський, с. 169); *Яким сильним був плач [Петра. – О. К.] і якими ясными*

були сльози, цього жодне слово виразити не може, але це чітко показує сам вислід справи. Бо після такого лихого падіння (**адже немає нічого тихішого за відречення від Господа**), після такого падіння Господь знову підніс Петра до попередньої гідності (Й. Золотоуст, с. 63).

Вставлені одиниці поглиблюють неодноплановий інформаційний вимір висловлення і, фокусуючи логіку (умову, наслідок, мету, час) думки, ніби стримують наступні елементи, смисл яких проявляється для співрозмовника чіткіше й контрастніше. Наприклад: *Погорджений ти будеш (за немолитовність) і доступний для найтихіших демонів, що завжди веешаються побіля нас, дожидаючи часу, коли хтось позбудеться молитовного покрову, щоб зненацька захопити й викрасти такого* (Й. Золотоуст, с. 69); *Перебуваючи довго в молитві (й нічого не отримуючи), не кажи, що нічого не здобув, бо ось уже й здобув. Бо чи ж є якесь вище благо, аніж припадати до Господа й у злуці з Ним перебувати безнастанно?* (Й. Ліствичник, с. 146); *Будь милостивим, пильнуючи молитви, бо (заради цього) монахи в ній (в молитві) в сто раз більше одержать* (Мт. 19, 29) (Й. Ліствичник, с. 152); *Під жодним виглядом (під час псалмоспіву) не віддавайся небалості (щодо нього) і тверизися від витання ума* (св. І. Синайський, с. 271).

Вставлені компоненти можуть мати характер порівняльно-пояснювальних, порівняльно-зіставних елементів та значенням способу дії, напр.: *Бачив я тих, що ревні в послуші й водночас не дбали, що мають силу пам'ятати про Бога своїм умом, які, тільки-но ставши на молитву, одразу опановували свій ум (самозосереджуючись) й струмками проливали сльози, бо були приготовлені святим послухом* (Й. Ліствичник, с. 147); *Отож, зраненька тримай жорна (ум під своєю владою) й молотимеш пшеницю на хліб для поживи. Якщо ж твій суперник тебе випередить, то замість пшениці молотимеш ним (жорном-умом) полову* (Варсануфій та Йоан, с. 312).

Вставлені конструкції в мовленнєвому акті орієнтовані на відтворення полігамності міркувань автора і паралельно (можливо, навіть одночасно) спрямовані на передачу раптово посталих асоціацій, доповнень, емоцій, напр.: *Це кажу я для того, щоб не грішили, а були смиренними. Бо якщо митар, чоловік нищий, не здобувся на смирення (бо що за смирення в того, в кого все погано?), а лише на розсудливість, і гріхи свої висловив, і висповідався з того, чим був, таке привернув до себе Боже благовоління, то наскільки більшу поміч привернуть до себе ті, які, вчинивши багато добрих діл, доволі невисокої про себе думки?* (Й. Золотоуст, с. 53). Додаткова інформація, означена вставленою конструкцією, – це особисті почуття, емоції, судження, переживання (**емотивна функція**).

І вставлення, й основна частина речення характеризуються кожна власним комунікативним планом і часто належать до різних мовленнєвих ситуацій. У цьому разі спостерігаємо своєрідну гру – зміст однієї частини висловлення підхоплює тональність іншої, наприклад, іронічну. Цікаво, що вставлена конструкція при цьому починає повчання і займає препозицію щодо базового висловлення, стаючи своєрідними лаштунками для основного змісту, як-от: **50.** *(Чим тільки не виправдовуються ледачі, щоб не ходити до церкви). Одні згадують про спеку. Задуха, кажуть, нині, спека нестерпна, не можемо зносити тисняви й товкнечі серед люду, коли й так обливаємося потом. Повірте, соромно мені за них. Соромно викривати такі викрутаси, але мушу* (Й. Золотоуст, с. 76).

Оскільки вставлені конструкції – це властивість продуктивного мовлення, то всередині вставленої конструкції можуть бути і вставні, внаслідок чого відбувається нашарування на об'єктивно-доповнювальну інформацію різнопланової суб'єктивно-модальної семантики. Стилїстичні барви оповіді при цьому дуже згущуються, а вставлена метаконструкція набуває **модально-оцінної функції**, напр.: *Молитва за своєю якістю є спілкування* (sunousia – співсутність, злиття в одне буття) *та єднання людини з Богом. За*

дією є вона станом миру, примирення з Богом, матір сліз і донька, умилоствлення над гріхами, міст через спокусу, стіна поміж скорботами, припинення боротьби, діло ангелів, пожива всіх безтілесних, прийдешня радість, безкінечне ділання, джерело чеснот, заступниця й винуватиця дарувань, невидимий поступ, пожива душі, просвічення ума, сокира для відчаю, доказ надії, розв'язання зв'язків печалі, багатство монахів, скарб безмовників, зменшення (поступове до нуля) гніву, дзеркало поступу, виявлення мір (на якій хто перебуває мірі), демонстрація стану (чи духовного устою), віщунка майбутнього (**можливо**, і нагороди), знамення прослави (Й. Ластвичник, с. 131); Молитва потребує тверезості, як лампадка світла свічки (а **можливо**, як лампада безвітряної погоди, щоб горіти, як свічка) (Ісихій, с. 203).

Як показав ілюстративний матеріал, найчастіше вставлені конструкції слугують для орнаменталізації монологічної оповіді, розбавляють монолітну конструкцію тексту (виникає два плани оповіді – основний і другорядний), спрощують його розуміння на слух, напр.: *Молячись, каже, не вподібній божественного до якоїсь чуттєвої речі, щоб не відхилитися тобі від правості вірування і сповідання. (NB. Але, здається, в цьому пункті йдеться про примари, що постають перед чуттями під час молитви, – образи звуки, світла, що трапляються від ворога. Деякі, повіривши їм, божеволіли)* (Й. Ластвичник, с. 152). Повторення вставлених конструкцій задає циклічність (маркує ретроспекцію / проспекцію), адресат відчуває деяку системність, що сприяє не лише кращому засвоєнню інформації, а й емоційно наснажує текстовий масив, напр.: *Про забуття: того, що аж забув... їсти хліб [свій]. Від голосного зітхання [свого]* (Пс. 101, 5–6), *не переможе вороже забуття* (Варсануфій та Йоан, с. 327). Широке вживання вставлених конструкцій пояснюємо комунікативними умовами перетворення особистої думки, відчуттів людини в слова.

Вставлені конструкції варто вивчати як **засіб діалогізації мовлення**: прихований діалог у формі *запитання – відповіді*, пряма мова, цитата, репліки, авторські коментарі (ремарки), обірвані фрази, що демонструють внутрішнє мовлення адресанта, вигуки, звернення до слухачів – усі ці компоненти поглиблюють динамізм авторського мовлення, напр.: *Зневага, яку приймаємо ззовні, більша за сердечну, бо легше самого себе зневажати, аніж стерпіти зневагу від інших, тому що останнє спричинює набагато більший біль у серці. (Чи добре, коли хвалять, заперечити цьому смиреннослов'ям про себе).* – *Мовчати набагато краще, бо якщо хто відповідає, то це означає, що він приймає похвалу, а це вже є марнослав'я* (Варсануфій та Йоан, с. 323); *(Я не кажу: перебувай увесь день у церкві), а подаруй мені дві години на день, решту ж залиши для себе. Але й ці дві години ти подаруєш не мені, а собі – щоб втішитися молитвою отців, щоб сповнитися їх благословеннями, щоб вийти звідси всебічно захищеним, зодягненим у духовну всезброю* (Й. Золотоуст, с. 73); *Якщо сильно прагнеш зробити поступ у молитві (якщо прагнеш ти справжньої молитви), зречися всього й усе успадкуєш* (Н. Синайський, с. 169). Наведені речення-ілюстрації маркують полімодальність висловлень.

Вставлені речення і тексти як засіб вираження „діалогічних відношень” (М. Бахтін), інтелектуалізації літературної мови передбачають осмислення лише за умови зорового сприйняття, оскільки для них характерні поліінформативна насиченість і концентрація різногатункових смислів. Єдине смислове ядро речення може „розмиватися” внаслідок нагромадження багатоплощинної інформації, вміщеної у вставленій конструкції. Злиття текстотвірних і реченневих тенденцій та закономірностей засвідчують новітній процес уніфікації системних можливостей реченневих структур, впливу на останні узусних і мовленнєвих тенденцій [3, с. 265].

Вставлені конструкції – це дієвий риторичний метод встановлення контакту з аудиторією, емоційної та інтелектуальної співпраці комунікантів (**фатична функція**), напр.: *Пильнуй, не впади в зарозумілість (і не сподівайся на свої вигадки), як давній Ізраїль, інакше й тебе буде віддано мисленням ворогам* (Ісихій, с. 188); *Так само у Євангелії Господь каже: лихий чоловік це зробив, тобто посіяв між пшеницею й половою (розуміючи диявола, бо потім мовив: той, що посіяв, – диявол). Позаяк ми невідразу перечимо цим лиходіям, тому й долають нас помисли* (Ісихій, с. 213).

Вставленість – це один із способів реалізації смислової та експресивної варіативності повчального мовлення. Унікальність функції вставленої конструкції, яка вклинюється в базове речення з іншого потоку свідомості й з прагматичною метою, полягає в тому, що вона нормалізує мовленнєву ситуацію, робить її доступною для взаєморозуміння, знімає перевантаження основної оповіді зайвими деталями. Адресант уже в момент вербальної репрезентації підготовленої фрази починає усвідомлювати розбіжність між своїми фоновими знаннями і фоновими знаннями адресата. Психолінгвістичні причини такої ситуації встановити досить важко. Це може бути асоціативний зв'язок із певним словом, несподівано згадана подія, потреба уточнення, пояснення, вираження емоцій, намагання переконати. Ці чинники спричиняють необхідність внести негайні корективи, що можна здійснити достатньо економним способом – вставити автономний фрагмент із актуальною інформацією, розірвавши реченнєву структуру, – і мовленнєва ситуація стає адекватнішою. У такий спосіб, незважаючи на випадковість вставленої конструкції, вона не вступає в антагоністичні відношення з базовим реченням, а різною мірою детермінує структуру дискурсу, органічно входить у відкриту і динамічну систему мови.

Отже, найхарактернішими для вставлених одиниць у повчаннях виступають такі функції: 1) пояснювально-уточнювальна (повторне найменування, конкретизація, пояснення); 2) причиново-мотиваційна (мотивування викладеного в основній частині); 3) довідково-відправна (етимологізація терміна, коротке визначення поняття); 4) коментувальна (роз'яснення); 5) конкретизувальна, або модально-оцінна (ментально-асоціативно-образне уточнення); 6) емотивна (створення умов для емоційного насичення тексту, опис почуттів мовця); 7) фатична (встановлення контакту, оптимізація уваги співрозмовника).

Література

1. Бабій І. О. Комунікативно-прагматичні параметри дескрипцій у текстах „малої прози” кінця XX– початку XXI століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Ірина Орестівна Бабій. – Івано-Франківськ, 2007. – 20 с.
2. Загнітко А. П. Корелятивність первинних і вторинних функцій морфологічних форм / А. П. Загнітко // Семантика і функції граматичних структур. – К. : НМКВО, 1991. – С. 101–110.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис: [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 2001. – 662 с. – Бібліогр. : 553 – 613 с.
4. Скаб М. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери : монографія / Марія Скаб. – Чернівці : Рута, 2008. – 560 с.
5. Языковая номинация (Общие вопросы) : [коллект. монография] / отв. ред. В. А. Серебренников, А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1977. – 358 с.